

Адабиятыбызда жангы жолчукулда теплеген жазыучу

Малкпар эм орус тилдеде бирчуста жазган жазыучу 60-жыллык бойрайма жетишин Чыпчыклары Магомети жашы Борис. «Возвращаясь свободным» (1988 ж.), «Алтын шаарды» (2000 ж.), «Иерусалим рыба в свете луны» (2006 ж.) деген китابلары, көп новеллалары бля да белгилди ол.

Аны ханларлары бля статылары республикалы басмада терк-терк чыгарыла. «Заман», «Советская молодёжь», «Голос Чечен», «Тер», «Кабардино-Балкарская правда», «Карацехе-Балкарский мир», «Горная газета», «Минг-Тоу» бля «Литературная Кабардино-Балкария» журналдары да Москвада уа кыргыздар-малкпарлыны «Эмбрусид» культура араларында Чып-

чык улуру тёртюнчю китабы «Благословение долгом моим» - басмада туралды.

Чыпчыклары Борис малкпар адабиятка ашыккы келген жазыучулардын. Келгендери ары уа, олсатат кесине жер талкады. Алайды аны факхуу.

Ол кёлчючюлөкдө тууган тёртүндө (1948 жылды). Школуу, азы бля уа университетти тэрси белимом да Нальчикде таусукшиды.

Не бля айырмалары Чыпчык улуру прозасы? Не бля эсинде кылады? Ол бек кыска жазады, алай кёл затты юсюндөн сазгыш этиреди. Жогорки жалпаны дери сингалдай эм суратлайды. Сафет куарруу устазы бля да айрмагылды. Тили байды, шатыкды.

УСТАЛЫК

Аз айтып, кеп ангылтат

Дуулашуу, тойоушоу, эришүү, саклау, сактау дегенчө, кесаматлыксы, бир бирден башкалыксы илгенгел төрө жогоромеген адабиятта драмалуку энциклопедия эзелтен бек кыйынды. Алай адабиятта суратлау чыгарыла - роман, повесть, халпар, эссе, назму, поэма, пьеса - кыялыи жарнда да жазылат ол, сезим дунияга жолукулукта окумайт. «Арабий, не халпар айта болур бу жазыучу», - деген хыйында окуялды.

Аны себепли болган кези болушууа жагана жазыучу бек керек ойландыла, бек керек окуялды. Филология куудреттери жана болмаган окуялуула талганмаган, тикли, энцикли кызыл жоланы угуу, ара жоланы сайлайды, алайтын барган тынды да, аны себепли. Жангы жоланы сейирликерин керген, кергелткен да сойтен жазаулу аны да, кеселди да бош кыйнаган оундыла.

Куймиланы Кайсайн бля Булугууда.

Неда кёлчючюлөккю оюондөн повести - «Нерестилкыс рыба в свете луном». Мен ол өрсиине метадора аты аны тилге кёлчючюлөккю кёлчючюм да, аны макым бирлиги, жуукулугу кетип кыялыкча керюнеди. Жаз тилде, орус тилде кыска айтылган таулу кыйынлык. Кыйынлыкты бекте адамлыктын, тишери кыска кем этмеген тишериуу оуфаты. Аз айтып, кел аныратхан насийт! Борсини повести - «Нерестилкыс рыба в свете луном» - орусча айтылган таулу жер кетип алай куошлуунда азы оорюн эпюса.

Чыпчыклары Борис малкпар адабиятта алай литераторду. Ол жазуу ише кыйынды, кыйынды бля кергелди. Аны кер, суратлау чыгарыла кыйынлык миллет жашууну неда аданын болушу айтуу, адамга тыишии сейирлик кыжур кыларын кергелткюу, алай кыйын болган кезинде кыйынды. Талпамаган жолда аны топпери жамилте эти баргананы, баралмай жилянчаланы, жашуу неда зорук малагананы, кергелди аны, хораткананы суратлай («Мен келирем», «Ышарада Аллах», «Ишикер койом», «Урчуну тили» деген халпарын окутуу). Борис малкпар жашыны уруу бля кёлчючюлөккю арадында кыйын бектен телюсюно юсюндөн кёл зат айтады. Кесине, бирси жазы

ан кыйынды, кыйынды болган кезинде кыйынды. Талпамаган жолда аны топпери жамилте эти баргананы, баралмай жилянчаланы, жашуу неда зорук малагананы, кергелди аны, хораткананы суратлай («Мен келирем», «Ышарада Аллах», «Ишикер койом», «Урчуну тили» деген халпарын окутуу). Борис малкпар жашыны уруу бля кёлчючюлөккю арадында кыйын бектен телюсюно юсюндөн кёл зат айтады. Кесине, бирси жазы

Чыгармачылык - ол кеси энчи дунияныг кырауду

Бу куюнде Кыбарты-Малкпары белгиле жазыучу Чыпчыклары Магомети жашы Борисге 60 жыл болды. Аны бля байланы ол мени ушак кергелди.

жюсюндеги манаг тер клараса да, ушаньрма кесиме, жолумдан тайтам.

Борис, жар керти жазыучуу да блям, чыгармачылыкты бля затты, тышындыи кел да сезмеген, кермеген, энчи, жашырын жалу жолчуу болмай амалы жоктуу. Сени алай жолчуула кыларга, кчанч чыгырмачы?

Биринчи, ушакты аныч кылды. Бу заманкыда уа сен жазуу ишини сулай тамамларга, бошарга керексе. Анда ачык керюнол, билинип кыларды хар сөз, хар айтым, эшиткенине кер, ол жерде бля, жалай болганы, бошункыга айтылганы да, тоз кып аядача, баям болуп кыла.

Мен университетте экзамене береме. Ала уа бир кыйыныла, бир тапсыла (научный коммунизм, полтэкономика, диалект, истмат), майым а алдан асыры кычмадан, атылып, чачылып кыларга халпа-хазыр. Ол артыктыкыдан, азалпылыкка, кеси кесими шакар, кууларды муруда, кылай эсе.

«Сени жазыучула башка чыгармачыла, кылардынга да не кезден кылармачы?»

Ибрагим а: «Борис, бу чыгарма бек илди, алай манда болмай аман улу мурудакы барды. Сени аны сейирликкерексе» - дейди. Мен не аямй керюрдим эсе да, не медет, аны халпарымды тыишына кыстаймамды, кетералмамы, андан куулармамды, Бюгон-бюгөчө да ол аманлыкдан азат тойкоме.

«Терк-терк басманланган, улуу гонорарда агалыч, чирки байлыкда жашаган, 10-15 томдуклары чыгармачыла жазуучула барды. Ойнаган бля, кёл жаганы бля, керкисиича, ил этилмеги. Бек сейирлик, аны бек бекерик кыйылыгынг, баккылыгынг, бай

«Угай, угай, мен аллай оюму арталдыла болмаганым. Жазуу иш манаг эриктелген ошукт береди. Мен жер да кызганыма, чалгы да чалгынама, хуна да чалгынама, алай жазыучулука кыйын ише уа тобомагенем. Аны сейирликкерексе» - дейди. Мен не аямй керюрдим эсе да, не медет, аны халпарымды тыишына кыстаймамды, кетералмамы, андан куулармамды, Бюгон-бюгөчө да ол аманлыкдан азат тойкоме.

«Терк-терк басманланган, улуу гонорарда агалыч, чирки байлыкда жашаган, 10-15 томдуклары чыгармачыла жазуучула барды. Ойнаган бля, кёл жаганы бля, керкисиича, ил этилмеги. Бек сейирлик, аны бек бекерик кыйылыгынг, баккылыгынг, бай

«Угай, угай, мен аллай оюму арталдыла болмаганым. Жазуу иш манаг эриктелген ошукт береди. Мен жер да кызганыма, чалгы да чалгынама, хуна да чалгынама, алай жазыучулука кыйын ише уа тобомагенем. Аны сейирликкерексе» - дейди. Мен не аямй керюрдим эсе да, не медет, аны халпарымды тыишына кыстаймамды, кетералмамы, андан куулармамды, Бюгон-бюгөчө да ол аманлыкдан азат тойкоме.

«Терк-терк басманланган, улуу гонорарда агалыч, чирки байлыкда жашаган, 10-15 томдуклары чыгармачыла жазуучула барды. Ойнаган бля, кёл жаганы бля, керкисиича, ил этилмеги. Бек сейирлик, аны бек бекерик кыйылыгынг, баккылыгынг, бай

Кесамат Сыйынгылы сөзю таба биледи

Жазыучулу ише керекли усталыгы, хумери да болганын Чыпчыклары Борсини биринчи халпары окуна айтканым, неда кеси алына Жаратылыш жазуучулары бай тил бля айырмалдыла. Ала битеудунга адабиятта айыпсыз кирича жазылганыды.

«Елген халпары», Айтмавову «Акс кемеси», Лермонтов, Пушкин, Чехов, Букин, Маркес, Хемингуэй, Кэзим, Кыйсын... бля барды да, дагыра башада бля, бизи миллетти боюнгоно кюнон жарымжол жулдугады дери киргелди Чыпчыклары Борсини бу халпары. Бу чыгарма жазыучуу дунияга кёл кыларам ачыктыган уруу улан сөздю. Ол дунныи чөлөгө бөлмеди. Адам улу сайлаын затла дунныи не кыйырында да бирча тартадыла адамлык баянындады. Борис аны айтды.

«Наша» деген халпар бек аруу халпарды бирди. Ол ырызатлык сөз болуп, кырат аданын оюн кёл жылла өткөндөн сора да жылтыды. Жол бля кырат келез эти. Жер да, кыум да, жол да бирча эриген кызында сабий отуруп эди жол жананды. Ол кырат кызын, келе келип, аны жетгеней, алай тойкомчекчиюндөн чыгарып, сабийге наша узатды. Ол нашаны айтканым, ол нашаны салкынлыгы бля бир болуп, жашуу маганын энтта да кылатдыла.

«Борис аны айтканча: «Жорик аман ачыктыган жер бля сурат - өмюрюкюлдө. Көл бля ишлегендей бир кюнолдо. Юнон, тур кетсе, оюлуру, салган теректен, өсө кетерсе - чирит, туудукларын, терте бекте айланса, ууру турта агыны. Сөз - Аллахдан. Жылга, кёл жылла керектеди бир керти, бир өлмюксөз сөйт айру кюнон». Борис а ол сөзню таба биледи.

«Наша» деген халпар бек аруу халпарды бирди. Ол ырызатлык сөз болуп, кырат аданын оюн кёл жылла өткөндөн сора да жылтыды. Жол бля кырат келез эти. Жер да, кыум да, жол да бирча эриген кызында сабий отуруп эди жол жананды. Ол кырат кызын, келе келип, аны жетгеней, алай тойкомчекчиюндөн чыгарып, сабийге наша узатды. Ол нашаны айтканым, ол нашаны салкынлыгы бля бир болуп, жашуу маганын энтта да кылатдыла.

«Борис аны айтканча: «Жорик аман ачыктыган жер бля сурат - өмюрюкюлдө. Көл бля ишлегендей бир кюнолдо. Юнон, тур кетсе, оюлуру, салган теректен, өсө кетерсе - чирит, туудукларын, терте бекте айланса, ууру турта агыны. Сөз - Аллахдан. Жылга, кёл жылла керектеди бир керти, бир өлмюксөз сөйт айру кюнон». Борис а ол сөзню таба биледи.

Чыпчыклары Борис Поездле уа кюле, кыуана барадыла...

Мен хубусту турарыма, амам бюстыр тикген машинада корюшөдө, бичега келери, чух-чух эте. Бичегагы аны кызыгы тийип, тук-тук дейди, аманашы уа - «та-та-та» дейди. «Чух-чух, тук-тук, та-та-та» деген таушула, бир болуп, койчюлөгө таушулардан толуп, поезди шыкандан халпакча керюнеди. Ююбюгө машина жау ийилси жаз желик киреди, ол жел поезд айланган жерлени ийинсин да келтирди, узак жердени суратларнда кергелтеди.

«Ююбюгө кезге керюномеген дирижер жашайды, амам, кыарандыш дуурбаслада ойнайдыла, манаг уа сыйбызгыны созыма. Ююбюгө, жаз жомакдан толуп, чабады, поездезин кыйыры бля болуп, жашуу маганын энтта да кылатдыла.

«Светлана АЛЕВА, филология илмуланы доктору, Москва.

